

Summary

to Doctor-Thesis

Veneration of the Holiest Eucharist in the 19th Century in Diocese Transylvania

Candidate: Horváth István
Scientific leader: Prof. Dr. Marton Jozsef
Babes-Bolyai University
Roman-Catholic Theology Faculty
Cluj 2012

The first chapter of the present thesis studied a significant chapter in the history of theology as it raises the question of the Eucharist respect in the 19th century's Transylvania. The primary objective was to search for the eucharistic theology, its directives, and monitoring their practical projection in this specific geographical region. We attempted to introduce each theological thesis in their historical context. This made possible the wider interpretation of the questions. As a result the praxeological nature of the eucharistic theology came fore.

The first theorem in relation to the initial questions was as follows: the 19th century Eucharist-studies are the transition between the theology of the Council of Trent and the II Council of Vatican. The theological works of this century are more than a reflection of the Council of Trent. In many questions there can be traced the renewal which was to come in the 20th century.

Specifically examining Transylvania the assumption is that in the region under the Council of Trent the reception was good, and also we meet independent theological works, which reflect the special features of the region.

The thesis is divided into three chapters: I. The doctrine of the Eucharist dogmatic and historical presentation, II. Eucharistic doctrine of the 19th Century theological Hungarian literature, III. Eucharist - life and faith. Applied theological considerations.

The first chapter shows the historical-dogmatical development. The Eucharist is presented as a liturgical compendium of theology. In this chapter, the thesis aims to present the historical beginnings of the eucharistic theology. Accordingly, after a brief introduction of the dogmatic history, purely focuses on outlining the theological relevancy of the eucharistic theology in the teachings of the Council of Trent (Trientinum Concilium, Session XIII:

Decretum but sanctissima Eucharistia), and the presentation of the neotomistic reception. The study revealed the main doctrines of the Eucharist:

(1) The Eucharist remembering the Pascha-secrets. Its very important accessory being the Christ-anamnesis. The Church's mission is to gather in order to celebrate the paschal mystery. All this is done in the power of the Spirit - underlines the council, highlighting the pneumatological dimension of the Pascha secret.

(2) The Eucharist shows the redemption of Christ himself and redemption of Christ's work. Linked to this, the Eucharistic celebration is the completion of salvation and the fuse of Christ's eternal presence in the Church. Therefore, it is clear that the Eucharist takes place through the person of Christ. So its message is a soteriological message: in the centrum there is the sacrifice, the alliance and the forgiveness of sins.

(3) The Eucharist is the presentation of sacrifice of the Church. Therefore, the subject of the Eucharist is the celebrative gathered community itself. The Eucharistic feast has a communitarian nature by: the community and the church's feast are inter-conditional realities, they depend on each other.

(4) By nature the Eucharistic celebration is a feast. Therefore, the Mass is closely related to the following aspects: the sacrifice (cross sacrifice), remembering the Lord's death and resurrection, and the holy feast.

(5) The Eucharist is the Church's building tool. This is how the Eucharist obtained ecclesiological significance and became the center of the local Church and the sign of unity.

(6) The Eucharist is the source and summit of the Christian life. A source of strength and grace for the humans, a sanctifier of human relations, it is the praise of God, and a help access our ultimate destination of our life. To do this we have to underline the importance of co-witness. While examining the documents of the council one can see that over the examination of the sacrament of the Eucharist, the Church's teaching tabulates around two essential questions: Christology and the community of the Trinity.

Both are adjustable in relation to the dynamics, which is both internal, ie. inclusive, secondly, external, or mission type. In a trinitarian context this invitation to unity and at the same time sending (respectively the trinitarian mission), while in the light of the Christology it is an invitation to Christ-life and its certification in the world.

The theology of the Council of Trent will be complete with the 19th century's thomist reception. The neothomism tries to take on board of today the past, the tradition. Therefore, we highlight the importance of this question, taking into consideration the challenges of the Enlightenment and the Romantic era, and the reforms brought by these. We tried to follow up the labeled question through J.M. Scheeben theology.

The first chapter concludes by examining the situation in Transylvania. First we present the outline of the historical and political context. These challenges suggested the bishops of the Catholic Renaissance (Szepesy, Haynald, Fogarasy, Lönhárt, Mailath) the search for solutions, in order to strengthen the church.

During the study has become evident that the theological emphasis is reflected in the professional practice of the Church, especially in the descriptive descriptions of the Eucharist, close to the liturgical life.

Here becomes apparent the dynamic form of Eucharistic faith-life. The liturgy, ignoring the then-current static-cosmic world order, represents salvation, personal representatives and pneumatic nature as a dynamic. The study clearly shows that at the time indicated, that of the Synod of Trent the dominant scholastic theology substantialist-essentialist thinking is slowly replaced by a person-centered and existential thinking. This explains the fact that in the specific era of dogmatics policies were dealing more practically by nature than that of analyzing theoretical issues.

During the investigation it became clear the fact that the 19th century theology of the sacraments the sacramental life organically integrated in the lives of believers in Christ, as a living process, giving a lot of emphasis on the ecclesiological nature of the sacraments. Thus, the Christological foundation of the sacraments is definitely undertaking the ecclesiological nature.

In the 19th century - note in the light of the foregoing, not only the chief shepherds excelled in the spiritual boost, but also the priests. Canon father *Szabó János* is a shining example of Alba Iulia, who with his writings which are essentially apologetic and missionary character, played an important role in the renewal of the life of the diocese.

The 19th century Transylvania area exemplarism plays an important role in the religious life of the Christians. The source of this is the Christian virtue-typology, which is manifested as a way towards Christian perfection.

In this context, the most outstanding personalities of the Christian life are revealed as a topos profiles. Joining them (= imitatio sancti) undertaking them means to elaborate the Christian character. This way it is understandable, that the spirit of the contemporary world's high personalities, saints have a large impact (county of Transylvania) on Christian life as well. St. John Vianney and St. Teresa of Lisieux were given a prominent place, and are best known, as the most attractive personalities of the Christian beliefs.

It also became clear that the 19th century's sacramental theology is a kind of cross section of the Council of Trent and of the II. The Second Vatican Council shown by circulars of the bishops, and works of the theologians of that time. It is clear that the Hungarian and Transylvanian theology works written and published in the period under review were under the influence of the theology that prevented the Council of Trent and also followed it. Those works cannot be defined as originals because the theology of that time was strongly influenced by German theologians. We may call them translations or compilations mostly.

Thus, the 19 century Hungarian theological works are a reception of the teachings of the Trent, which is definitely moving within the framework of the school (scholastic) theology. Therefore strongly axes on the Roman School directions. Clear conclusion: the 19th century, even though it remains a very difficult period in the history of Transylvania, though, thanks to the Transylvanian shepherds of the religious life remains in the history as being the Renaissance period of the religious life.

Strengthening the foundations of religious life, as we have seen above, was the main provisions of shepherds, circulars, exhortation delivered. This engages, respectively, this is the source for the clergy for their dedication, and for consolidation of the religious life. Therefore a significant role was played by the priests, the spiritual literature, and last but not least the local religious organizations.

The second chapter focuses on the examination of the Hungarian theological literature. There are two larger units tested: Eucharistic teaching of speeches and dogmatic rules.

Clearly in this region the theological arguments were predominantly catechetical in nature. Regarding their structure, they discussed in details the dogmas and try to explain their content using metaphors, similes and parables to be meaningful.

It can be generally stated that the studied theology in works prove the influence of the Trent. However in some issues, especially the salvation, Christ's sacrifice, universality of salvation the foretaste of the II. Vatican is felt.

During the professional examination two difficulties were encountered. First: the Hungarian theological literature is based on German-language literature. (Diekamp, Bartmann, Pohle, Lienhardt, Scheeben). In Hungarian the most known works are signed by Kùhár Flóris, Radó Polikárp, Szunyogh Xavér Ferenc OSB, and Mihályfi Ákos. The theology written in Hungarian of the studied era can hardly be called original. Secondly: despite this study focuses on the 19th century Transylvanian literature on Eucharist, especially to answer the question of systematic theologians studies and evaluates theologians from Hungary. They can be surely equipped with "Transylvanianness" stamp, because their reference point is the local theological stage.

There are two types of theological sources examined: a few theological discourses (theological term Eucharistic devotional writings), and representative theological works are presented.

The theological term "speech" contain theological ideas, but anyway they primarily focus on the healing power of the sacraments and show the Eucharist as the best possible solution to a given problem.

"Eucharistic attitude" is placed in the foreground, with the outer or internal difficulties which is the one and only correct response. The modern theological literature considers this type of eucharistic theology of the sacraments a kind of sacramental catechesis. The theological works are also somewhat of praxeological nature. They put the pastoral application to the fore. Therefore, can be treated as practical textbooks with the primary purpose of describing the celebration of the Eucharist with professional precision – to be valid both for the priest and the lays.

Valuable discoveries in the peer reviewed are made through the Catechesis of Láng János, the Lord's Day speech of Szebeni Janos, or the religious speech of Adolf Herbányszky. Leo Rudloff, Chaumant and Nogáll's arguments are important, still not embodied in the Transylvanian world.

The used theological literature, above all, is less systematic and theoretical but has more a practical orientation. Is meant to provide practical guidance for pastoral work. Therefore, almost,

like a school curriculum clarifies in details the sacramental belonging to theological matters: duration, form, validity, etc. Therefore, we can say that the dogmatic assertions are not integrative in nature, are not open to the contemporary intellectual history variables, and continue to content themselves with a simple reception of Trent, and are happy with the 16th century Synod's casuistic explanations.

The real change is brought by the great systematic works. It is very important the dogmatic of Répászky József. Still he was not universally accepted and decisive, but Antal Schütz. He provides in his dogmatics a general and complete image upon the Eucharist, presenting the heritage of the council of Trent, and at the same time providing insight to the 19th century "modern" theological disquisition. Surprisingly, we meet in his work theological items that today we put on the account of the 2nd Vatican Council. (Such as universal salvation plan, the ecclesiastical and christological interpretation of the sacraments, common priesthood etc).

Therefore, the second chapter is a long theological presentation, based on Schütz Antal's *Eucharisztia. Az Oltáriszentség a hit és ész világánál* (Budapest ³1943) work. The theology of Schütz can be outlined in the following points: a fundamental belief that God's presence is the condition of human self-realization. Man's transcendental orientation can not be denied.

This is exclusively implemented in the Christ-event. In Schütz's approach the classic meeting between God and man has a dual way: the descendant and the ascendant roads converge in Christology. Schütz sets in a linear relationship the Eucharist with the incarnation. The Eucharist is God's total embosom: the Church's mission this way is: faithfully and consistently undertake and confess that the Eucharist is the center. For Schütz it is clear: the Eucharist can only be interpreted correctly in an ecclesiological context. For him it is extremely important that the reasonable access to the doctrine of the Eucharist. Therefore, on the one hand seeks the physico-theological transubstantiation approach.

On this reason wants to build Schütz the „*philosophia eucharistica*” and this way provides a so called gnoseology or eucharistic epistemology. This does not place the mystery of the Eucharist secondary. In it can run into the great secrets of our faith, and eternity enters into time. The secret nature of the Eucharist Schütz explains with the metaphysics "Eucharist".

The ecclesiological interpretation of the Eucharist is also an important issue in his theological prelude. The doctrine of the Eucharist carries the historicity. It had been a long

process to cristalize the pure doctrine of Eucharist, process that attributed a significant role to community's consensus fidelium.

For Schütz within the ecclesiological question sacramental centralism can be explicitly granted in Catholicism. This will necessarily manifest itself in the religious life. This is the source of the "School of Worship", "the most expressive way of God's worship."

It is obviously noticeable in Schütz's theology, so let's subtract the conclusion that Schütz's arguments are localized in the contemporary philosophy and dogmatics, but his way of thinking, his expositions could almost be called progressive even today. He managed to avoid the premature rigidity so present in the theology of that period, and the the risk to remain only in the field of theoretical considerations, without complicating himself with questions of detail about pastoral practice, the keystone of his theology being: a commitment to an eucharistic ortho-praxis.

As a resume of the previous chapters, the third chapter examines community life evolving around the Eucharist. The research made clear that the Eucharistic presence must be interpreted not statically, but dynamically. In association with this: it is clear the restorative nature of the Eucharist.

The last chapter of the thesis has two objectives: first, trying to show up the material presented sorted selectively, and looking for representative writings including instructions that prove that the Transylvanian theology started its own theological clarification.

The processed archival material (especially the Archdiocesan Archives, the St. Michael's Parish in Cluj and Kolozsmonostor parish archives), aims to present this formal-informative process. On the other hand, aims to offer an insight into the life of the diocese. He does this through the living space the Tabernacle Society.

The result of the theological targeting is the following detection: the 19th century theology faced an extremely high internal threat. In fact such "modern" theological guidelines come to light, which appreciated the real-symbolic idea of patristic, but it was separated from the earthen and partly "magic-materialized" conception of scholastic theology.

They undertake an essential re-assessment: they look beyond "physical" approach of the Eucharist, and revalued it in the new light of the Aristotelian dialectic the unique patristic heritage: *symbolum, figura, imago* and *sacramentum*.

The sacramental meeting is no longer a real interest, ontological share with the reality symbolized, but limits the relationship between the symbol and the symbolized reality to the purport and reason.

The real symbol was reduced to a noetic symbol. In the theology of the Eucharistic presence is also growing evidence that the transsignificant and transfinalized ideas are not sufficient to explain the real presence. According to the theology of the incarnation human mystery of God should be the starting point for a realistic explanation of the real presence. In this theological framework portrays with a synopsis the incarnation and the eucharistic presence. Real incarnation of Christ is essentially the same reality as in the Eucharist, the presence in the consecrated bread and wine. These are signals which ultimately are practically identical. It is a clear thesis set by this theology, claiming the dynamism of the Eucharistic presence: under the species during the Eucharistic Christ gives himself to us. Presence is not limited to the liturgical act.

The direct and total self-giving (to the Father and to us) is Jesus's eternal mode of existence, and therefore is permanently present in the Eucharist. Bound to this appears the Eucharist, as the place for the new cosmos to be. This interpretation of the Eucharist is reflected in the Tabernacle Societies life. On the turn of the 19th/20th centuries, respect for the Eucharist was a central phenomenon of religious life. There is no doubt that the center of religious life was the respect for the Blessed Sacrament. The solid foundation to the present situation is God's dynamic presence among us. The Eucharist is not only the source of a person's life, but also a carrier of the community life. This is confirmed by numerous contemporary documents: Episcopal circulars addressed to the diocesan authority, mails or reports.

Over the theological understanding of the Eucharist, we must discuss the approach according to which it is the christian life's source. Thus, in the existence interpreted both individual and collective the eucharistic point of view is essential. A contrary conduct results in the disintegration of man. The Christian belief, the age requirements suggested by the episcopal circulars, in human life is important to hold on the Eucharist.

This section presents the respect for the Eucharist trough the lives of the Tabernacle Societies. To the Catholic religious life of Transylvania automatically belonged various activities of devotional and religious associations. The community life of the human being was completely filled by the Church which basis trying to be present at all stages of life. The Transylvanian

Catholic League and the Altar/Tabernacle Society will target the adults. The Heart Guard to deal with children. The crew of the Congregation of Mary, Catholic Youth Societies trying to diversify and attract in the spiritual life.

It was a clear belief of the contemporary Christianity that Tabernacle Societies are necessary for it aims to create and cultivate the Eucharistic apostolate. Featured in importance is the respect for confessional nature of the Blessed Sacrament. But it is not missed the thanksgiving worship nature of the Eucharist either.

Priority will be given in honor of the Blessed Sacrament to the priesthood. The Eucharist is the solid foundation of the priest's pastoral life. For the indicated element of the Eucharistic apostolate it is also very important that the bishops of Transylvania supported the eucharistic religious life. This is evidenced by the long list of provisions that call for the establishment of these Tabernacle Societies.

In this section, to illustrate the exemplary lives of the societies we presented three Tabernacle Societies which activated around different parishes. The contemporary presentation justifies the longer quotations. In this case, we decided to preserve the rules of grammar of that specific period.

The material is presented in the light of the Tabernacle Societies Guild pages. The Tabernacle Society from Cluj has many records and has an extremely rich literature. As already indicated above St. Michael parish from Cluj was considered the center of the life within the Society. The local club life has a meticulous presentation in the brochure: *A Kolozsvári Oltáregyesület 1901–1904*.

This chapter describes the inner life of the Tabernacle Societies, their rules, with a special mention of the social importance of these Societies. Shows that the primary objective of the society is to worship the Blessed Sacrament. Considers the root of the Eucharistic practice is about the soul of the faithful outward their religious roots. The Society is therefore not limited to the prayerful life-attitude of believers, can not remain merely filling a spiritual movement, but to become an active pray life. In this spirit they determine the purpose of the club: the Adoration of the Blessed Sacrament continuously and helping the poor churches.

As a conclusion to the paper the following comments can be made: the 19th century's Transylvanian respect for Eucharist follows the trail of the world church theology. It is opened

and receptive to the Eucharistic doctrine of the Council of Trent served by the neothomism. At the same time utilizes the pre- II.nd Vatican Councils theological writings as guidelines are

Over the doctrinal theological arguments, more and more emphasis will be practiced in nature. The essentialist ontological-theological items are replaced by the praxeological items. The examined historical context significantly contributed to this vision. The external changes in society and the political dangers of life makes increasingly popular. A positive effect on strengthening comes from the ecclesiological endogenous dynamics. This is mainly due to the excellent Bishops of Transylvania had.

The theological literature revealed in this thesis represents the strong point, as we talk about almost the whole region of theological discourse. Most of the revealed literature are not at all, or only partly known. Hopefully some of the revealed works may represent the basis of following significant historical researches.

Table of contents

Introduction

I Chapter Dogmatic doctrine of the Eucharist: a Historical Presentation

1. The Eucharist as the Liturgical Summation of Theology. A Systematic Approach

1.1. Theological Emphases of the Eucharistic Doctrine

1.1.1. The Eucharist in the Historical Context

1.1.2. Excursus 1: The Roman Missal

1.2. Eucharistic Doctrine in the 20th Century

1.2.1. The Eucharist in the Teaching of Vaticanum II.

1.2.2. Excursus 2: The Pascha Dinner

1.3. The Eucharist in the Liturgy

2. The 19th Century's Eucharistic Theology: History and Priorities

2.1. Trident's Teaching on Eucharist, the Grace-debate and its Effects on Sacramental Theology

2.1.1. Sessiones de Eucharistia

2.1.2. Eucharistic Sacrifice

2.1.3. Grace and Sacramental Life of the Synod of Trent

2.1.3.1. The Thomist Concept

- 2.1.3.2. The Scottist Theologians
- 2.2. Neothomism: Traditional and Modern in the Crossfire. Reception of the Trident
  - 2.2.1. The Revival of Scholasticism: Neothomism
  - 2.2.2. Challenges during the Enlightenment
  - 2.2.3. Theological Renewal during the Romantism
- 2.3. Eucharist as the Culmination of ordo salutis in Scheeben's Theology
  - 2.3.1. The Redemption of the Created World Order
  - 2.3.2. Christ as Mediator and the Re-creation
  - 2.3.3. Atonement and Sacrifice
- 3. Council of Trent in the Shadow of Transylvania
  - 3.1. Religious and Political Situation in the 18th Century. Contextual Analysis
  - 3.2. Bad Signs: end of the 19th Century
  - 3.3. Catholic Renaissance: Bishops - Church Provisions
    - 3.3.1. Bishop Szepesy Ignatius and the Diocesan Synod in 1822
    - 3.3.2 Bishop Haynald Lajos (1852-1864)
    - 3.3.3. Bishop Fogarasy Mihály (1864-1882)
    - 3.3.4. Lőnhárt Ferenc on the Christian Heritage
    - 3.3.5. Count Mailáth Gusztáv Károly (1897-1938)
  - Summary
  - 3.4. Clergy - Models – Organized Religious Life
    - 3.4.1. Priests Writings on the Blessed Sacrament
      - 3.4.1.1. Potyó Ferenc: Speech on Corpus Christi
      - 3.4.1.2. Of "Ur Sz. vatsoráról"
      - 3.4.1.3. Szabó János (1767-1858)
    - 3.4.2. The Source of Spiritual Life: the Great Saints of the Holy Sacrament
      - 3.4.2.1. The Saint of Ars
      - 3.4.2.2. The "little way" Saint
    - 3.4.3. Eucharistic Congresses: Eucharistic Education
      - 3.4.3.1. Catechetical Congress
      - 3.4.3.2. Liturgical Apostolate
    - Summary

II. Chapter The Eucharistic doctrine in the 19th Century's Hungarian Religious Literature

1. Eucharistic Teachings

1.1. Catechesis of János Láng

1.2. Szebeni János Lord's Day Speech

1.3. Adolf Herbánszky: Religious Speech

1.3.1. Sacramental Effect

1.3.2. Top of Religious Life

1.3.3. Sacrifice and Cross

1.3.4. Holiness and Faith

1.4. Leo Rudloff: Eucharist as the Center of Christian Life

1.4.1. Eucharist - the Center of the Sacramental Life

1.4.2. Presence - Transubstantiation

1.4.3. Eucharistic Sacrifice

1.5. Chaumont: Eucharistic Practices

1.6. János Nogáll: Blessings of Visiting the Blessed Sacrament

Second Dogmatic Theology of the Eucharist on the Hungarian Stage of Universal Theology: Tradition and Theological Reinterpretation of Antal Schütz's theology

2.1. Excursus: József Répászky

2.2. Christ in the Blessed Sacrament: Theological Principles

2.2.1. The Eucharist is the Place of Encounter of God with Man

2.2.2. Christ Among us: Presence and Transubstantiation

2.3. Eucharist: Mystery and Sense. The Legacy of Scholasticism

2.3.1. Mystery and Understanding

2.3.2. Excursus: Sacramental Life in Bangha Béla's Dogmatic

2.4. Theology of the Eucharist

2.4.1. The Eucharist - the Place of the Alliance

2.4.2. 'Faces' of the Eucharist

2.4.3. Transfiguration of the Physico-Theological Approach

2.4.4. The Eucharist Mysticism

2.4.5. Ecclesiological Understanding of the Eucharist

2.4.6. The Eucharist as Sacrifice

- 2.5. The Sacrament of the Eucharist in the Religious Life
  - 2.5.1. Centralism in Sacramental Theology
  - 2.5.2. The Sacramental Power
  - 2.5.3. Serving and Recording
  - 2.5.4. Religious Life of the Eucharist: the Adoration
  - 2.5.5. Eschatological Dimension of the Eucharist: Key to the Present and Future
- 2.6. Summary

III. Chapter: Eucharistic Life of Faith. Applied Theological Considerations

- 1. Worship of the Eucharist
  - 1.1. The Eucharist as the Source of Christian Interpretation of Being
  - 1.2. Organized Eucharist Worship
- 2. The Tabernacle Society's Lives
  - 2.1. General overview: Policy, Structure
    - 2.1.1. The Association from Cluj Formed in Order to Worship the Holy Sacrament and Help the Churches in Need
      - 2.1.1.1. Tabernacle Society from Cluj
      - 2.1.1.2. The Internal Regulations of the Society
      - 2.1.1.3. Reports of Tabernacle Society from Cluj
    - 2.1.2. Tabernacle Society from Barót
    - 2.1.3. Eucharistic Feasts
      - 2.1.3.1. Eucharistic Feasts in Kézdivásárhely
      - 2.1.3.1. Eucharistic Feasts in Torja
  - 2.2. Life in the Tabernacle Societies
    - 2.2.1. Veneration of the Sacred Heart of Jesus and Mary
    - 2.2.2. Communio, Mass and Prayer
  - 2.3. The External Life and Activity of the Tabernacle Society
    - 2.3.1. Secular Activities
    - 2.3.2. Life in the Society
    - 2.3.3. Tabernacle Societies resented in Religious Life
- Summary

Bibliografia folosită în lucrare

1. Encyclicals, Documents of the Holy See

1.1. Domus Historia

Domus Historia. Székelyudvarhely.

Marosvásárhelyi *Domus Historia*, 1 (1722. június 7.)

Domus Historia, 2 (1736. május 31.)

Domus Historia, 6 (1763. június 2.)

1.2. Newspapers, Magazines of the Diocese

Erdély Egyházmegyei Értesítő 2 (1876)

Közművelődés III. évf. 22 (1880. május 29).

Közművelődés V. évf. 23 (1882. június 10).

Közművelődés, V. évf. 40 (1882. október 7).

Közművelődés VIII. évf. 25 (1885. június 20).

Közművelődés XX. évf. 46 (1897. november 13).

Papneveldei Értesítő (1877–78).

A Kolozsvári Oltáregyesület 1901–1904, 54–56. A társulati szabályok jóváhagyása: 1898. március 29. (Venutelli Vince bíboros). A hivatalos okmány fordítását lásd: *Emlékfüzet* (1902). 24.

Az Oltár. Az Erdélyi Oltáregyesületek hivatalos lapja. Engedélyezve 4181/ 1929. Főszerkesztő Dr. Hirschler József, prelátus-plébános, felelős szerkesztő: Dr. Faragó Ferenc theol. tanár. Kiadja a Róm. Kath. Plébánia.

Jézus Szentséges Szívének Hírnöke, havonta megjelenő, Kalocsán kiadott folyóirat. Szerkesztője Tóth Mike jezsuita atya.

HIRSCHLER, József, *A mi örömünk és büszkeségünk*, in: BALÁZS Ferenc—HIRSCHLER József (szerk.): *Erdélyi Oltáregyesületi Lap. Az oltáregyesületek hivatalos közlönye*. Havi folyóirat. Gyulaféhérvár. Papnövelde. Gyulaféhérvár 3 (1903). 81–82.

Jézus és a gyakori szent áldozás, meg még valami, in: *Erdélyi Oltáregyleti Lap* 1 (1903) 3–4.

Meghalt a pápa. XIII. Leó. Éljen a pápa. X. Pius, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 1 (1903), 1–2.

Jézus és a gyakori szent áldozás, meg még valami. in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 1 (1903) 3–4.

MEISEL József: *Hogyan járnak sokan szent misére?* In: *Erdélyi Oltáregyleti Lap* 1 (1903) 22–24.

Egyesületeink életéből, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 1 (1903) 25–28).

Gyöngyök az Oltáriszentség életéből, in: *Erdélyi Oltáregyleti Lap* 1 (1903) 28–30.

Az oltáregyesületi tag a társadalomban, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 1 (1903) 37–38.

FEJÉR Imre, *Néhány szó a férfiakhoz*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 2 (1903) 33.

A tudatlanság, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 2 (1903) 41.

Hogy kell a szentmisére előkészülni, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 2 (1903) 58–59.

Imádkozzunk a Szentségház előtt a más hitűekért, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 2 (1903) 59–60.

Egyesületeink életéből, *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 4 (1903) 151skk.

BÍRÓ HUSZÁR Károlyné, *Az Oltáregyesület és a Mária-társulat*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 1 (1904) 24–25.

SZÉKELY Károly, *Kettőnként, vagy csoportokban?*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 1 (1904) 25–29.

A szt. miséről, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 3 (1904) 93–94.

PETRI József, *Eucharisztikus összejövetel Torján*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 3 (1904) 94–96.

A szent miséről, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 4 (1904) 97–99.

HIRSCHLER József, *Egyházi művészet*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 4 (1904) 113–115.

Szentbeszéd jegyzetek, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 5 (1904) 50–151.

A templom számára csak szépet és jót, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 5 (1904) 163 skk.

A farsang, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 6 (1904) 161 sk..

Valamit a térdhajtásról, in *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 7 (1904) 215–216.

Egyesületeink életéből, *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 7 (1904) 216 skk.

FLÓRA, *Első szent áldozás*, in: *Erdélyi Oltáregyleti Lap* 8 (1904) 237–239.

Gondolatok az oltáregyleti kiállításin, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 9 (1904).

KÁRPISS János, *Az oltáregyesület és a férfiak*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 9 (1904) 265–269.

Imádási óra, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 9 (1904) 269–271.

Adatok a kolozsvári kiállításról, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 9 (1904) 271.

Az örök lámpa, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 9 (1904) 263–265.

PETRI József, *Eucharisztikus ünnepek Kézdivásárhelyen*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 10 (1904) 303–308.

KÓRÓDY Péter, *A gyulafehérvári székesegyház új monstranciája*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 5 (1905) 147–152.

1.2. Speeches

A II. Vatikáni Zsinat tanítása, Szerk. Cserháti József/ Fábián László, Budapest 1986.

A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, *Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21).

A Szent Írás és Szent Atyák bizonyításai az Úri Sz. Vatsorából, melyet Úr napján a szabad kir. Kolozsvár várossa megyés templomában 1832. esztendő szt. Iván Hava 21 napján élő nyelvenelmondott Gábor János Kolozsvári segéd-pap.

A XXXIV. Nemzetközi Eukarisztikus Kongresszus Emlékkönyve, Budapest 1938.

Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai (Marosvásárhely, 1943. október 19–21.), Budapest 1944.

Az Oltáriszentség imádása és szegény egyházak gyámolítására alakult egylet. Károlyfehérvár 1859.

Az Úr Vatsorája egy ünnepi beszédben melyet tartott az úgynevezett Úr napján Potyó Ferentz sz. kir. város Marosvásárhelyi káplán 1815.

Christus Dominus, BÁN E. (ford.), in: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2000.

Das Herremahl, Gemeinsame römisch-katholische-evangelisch-lutherische Komission, Paderborn/Frankfurt 1978.

DENZINGER, H. – HÜNERMANN, P., *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg 1998³⁸.

DENZINGER, H. – SCHÖNMETZER, A., *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg 1965³⁶.

Dicsérvétek az Urat, Gyulafehérvár 1993.

Gaudium et Spes, GOJÁK J. (ford.), in: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2000.

Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland. Beschlüsse der Vollversammlung, *Gottesdienst*, Freiburg 1976, 196–225.

Hozsanna, Budapest 1982.

Lumen Gentium, KELEMEN V. (ford.), in: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2000.

Presbyterorum Ordinis, BÁN E. (ford.), in: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2000.

Quam singulari Christus amore, in: AAS 2, 1910.

Unitatis Redintegratio, SZABÓ Gy. (ford.), in: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2000.

XI. PIUS, *Miserentissimus Redemptor*, in: AAS 6 (1928) 167–178.

XIII. LEÓ, *Aeterni Patris* enciklikája, Róma 1879.

2. Archive Documents

2.1. Circulars

308/1830: Kérelmi és beszámoló levél.

577/1848: Horváth Dánielhez címzet levél.

583 d. Az Oltár egylet által szervezet sorsjegyek díjainak névsorra.

583 d. Kérés a böjt alóli felmentéssel kapcsolatba, betegségre hivatkozva.

583 d. Schnirek Emil országos tébolyda igazgatójának beszámolója és levelei.

1897. július 12: Bérmálási beszámolók.

3600/1897: VI. körlevél.

4841/1897: VII. körlevél.

702/1898. IV. körlevél.

1542/1898: IV körlevél.

100/1899: MailáthMailáth Gusztáv Károly gróf. Újévi köszöntője.

Mailáth püspök körlevele. Kelt Károlyfehérvárott 1898, Hatvanad Vasárnapján.

2530/1899: VII. körlevél.

902/1900: III. körlevél.

961/1900: IV. körlevél.

3800/1900: Hálaadó mise Kolozsváron. Levél.

3980/1900: Levél a papsághoz és a hívekhez.

5001/1900: Leó püspöknek körlevele latinul.

802/1901. IV. körlevél.

1304/1901: VI. körlevél.

1803/1902: IV. körlevél.

1938/1902: V. körlevél.

2.2. Archives of the Archbishops of Alba Iulia

GyÉL, Nagykászon 1743.

GyÉL, Gyergyószentmiklós 1751. február 3.

GyÉL, Csíkszentsimon 1755.

GyÉL, 1776. augusztus 26, Csíkszenttamás.

GyÉL, Torockószentgyörgy, 1777. július 19.

GyÉL 2092/ 1802.

GyÉL, *Visitatio Canonica*. Fogaras 1821.

GyÉL, *Visitatio Canonica*. Kolozsvár 1822.

GyÉL, *Visitatio Canonica*. Marosvásárhely 1822.

GyÉL, I. 13/e Vegyes iratok, 94. doboz: Herbánszky Adolf, *Egyházi beszéd, melyet a kolozsvári akadémiái szentegyházban úrnapi sátoros ünnepély alkalmával tartott*, Kolozsvár 1846.

GyÉL 2150/ 1854: Levél a püspökhöz – Udvarhely.

GYÉL 2350/ 1854.

GyÉL 918/ 1855: Levél a kanonokhoz és espereshez.

GyÉL 1001/ 1859.

GyÉL 1001/ 1859.

GyÉL 1001/ 1859.

GyÉL 133/ 1860: „Az Oltári Szentség imádása, és szegény egyházad gyámolítására Kolozsvárt alakuló női egylet alapszabályairól”

GyÉL 1666/ 1861.

GyÉL 2034/ 1861.

GyÉL 1500/ 1862: Approbatio regularum.

GyÉL 1607/ 1862: Templomi felújítás kérelem.

GyÉL 2092/ 1862: Körlevél az erdélyi papsághoz.

GyÉL 2881/ 1862: Püspök úrnak címzett levél.

GyÉL 925/ 1863.

GyÉL 1514/ 1863.

GyÉL 1737/ 1863.

GyÉL 2715/ 1863.

GyÉL 1865-1867/ 1989/ 1874: Lőnhárt Ferenc személyi hagyatéka, 1. doboz.; Lőnhárt Ferenc beszámolója 1872-ből; Lőnhárt Ferenc nagybőjti elmélkedése, beszéde; Lőnhárt Ferenc elsőáldozási beszámolója 1867-ből; 1865 Elsőáldozási beszámoló Kolozsvárról; Karácsonyi prédikáció 1867; Prédikáció 1866-ból; Prédikáció, vagy elmélkedés az Oltári szentségről Kászonfalván; Elsőáldozási beszéd 1866-ból; Kolozsváron elsőáldozás utáni nap miséjének prédikációja; Elsőáldozási elmélkedések 1869; Az Eukarisztiáról szóló elmélkedések, vagy prédikációk sorozata; Húsvéti prédikáció 1874-ből.

GyÉL 1877/ 1864.

GyÉL 750/ 1866: Levél a főespereshez.

GyÉL 2911/ 1866: Bakk András beszámolója.

GyÉL 860/ 1896: Lőnhart Ferenc psk. 1896-ban kiadott körlevele a Jézus Szíve tisztelet fontosságáról.

GyÉL, I. 13/e Vegyes iratok (= Teológiai és hitbuzgalmi nyomtatványok), 96. Doboz: Chaumont, *A pap és az Oltáriszentség. 30 Elmélkedés. 1. Elmélkedés: A pap lényeges kötelmeiről a legméltóságosabb Oltáriszentség iránt.* A német kiadás után fordította Bodonyi János Antal, Kecskemét 1896. GyÉL 1600/ 1897.

GyÉL 4841/ 1897.

GyÉL 1452/ 1898.

GyÉL 100/ 1899.

GyÉL 601/ 1900: Jézus Szíve litánia (Litterae Circulares ad venerabilem clerum almae Diocesis Transylvaniensis).

GyÉL 961/ 1900.

GyÉL 3800/ 1900.

GyÉL 3980/ 1900.

GyÉL 1802/ 1901.

GyÉL 3634/ 1901.

GyÉL 1802/ 1902: Egyházmegyei eucharisztikus kongresszus.

GyÉL 3000/ 1907: Jézus Szíve ájtatosság

GyÉL 815/ 1911: Tanításterv és utasítások.

GyÉL 7080/ 1915.

GyÉL 7442/ 1917: Jézus Szíve Szövetség.

GyÉL 145/ 1938: eucharisztikus hetek, tematikus beszédek szervezése, ill. tartása.

GyÉL 680/ 1938: gyermekek korai szentáldozása.

3. Specialty Literature

3.1. Lexicons, Collections, Handbooks

*Lexikon für Theologie und Kirche*³, szerk. W. Kasper et al., Freiburg Basel Wien, 1993–2001.

Magyar Katolikus Lexikon, Szerk. Diósi István, Budapest 1997.

A népi jámborság és liturgia direktóriuma, Budapest 2005.

Új Magyar Lexikon, Budapest 1962.

3.2. Writings of the Church Fathers

ANTIOCHIAI Szent Ignác, *Az efezusiakhoz*, in: Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény írók 3*, Budapest 1980, 163–171.

AQUINÓI Szent Tamás, *A teológia foglalatata I.*, Budapest 2002.

ARANYSZÁJÚ Szt. János, *Homilie zu Hebraer 3,1*, in: PG 64, 489 D.

DIDAKHÉ (Azaz a tizenkét apostol tanítása), in: Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény írók 3*, Budapest 1988, 91–101.

IRAENEUS, *Contra haereses*, in: PG 7, 1–337 C.

JUSZTINOSZ, *Párbeszéd a zsidó Trifonnal*, in: Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény írók 8*, Budapest 1984, 133–311.

NAGY SZENT GERGELY, *Homilien über Ezechiel*, in: PL 76, 785–1072.

RADBERTUS Paschasius, *De corpore et sanguine Domini* (831). Magyarul: *Az Úr Testéről és Vérééről*, ford. Rókai Zoltán, Budapest 2001, 11–117.

RÓMAI HIPPOLITUSZ, *Apostoli hagyomány. Traditio apostolica*, in: Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény írók 5*, Budapest 1983, 85–86.

SZENT ÁGOSTON, *A szentháromságról*, in: Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény írók 10*, Budapest 1985.

SZENT ÁGOSTON, *Contra Julianum*, Lib. 5 cap. 4, in: PL 45, 1435.

SZENT ÁGOSTON, *De correctione et gratia*, cap. 7, in: PL 44, 924.

SZENT ÁGOSTON, *De dono perseverantiae*, cap. 2, in: PL 45, 996.

SZENT ÁGOSTON, *De praedestinatione sanctorum*, cap. 11, in: PL 44, 976.

SZENT ÁGOSTON, *De praedestinatione sanctorum*, cap. 16, in: PL 44, 983; cap 17, in: PL 44, 986.

SZENT ÁGOSTON, *Enchiridion sive de fide spe et caritate*, cap. 53, in: PL 40, 257.

SZENT ÁGOSTON, *Isten városáról. De civitate Dei II.*, (ford. Földváry A.), Budapest 2005.

SZENT ÁGOSTON, *Magyarázatok a hitvalláshoz*, Szerk. Heild Gy.–Somos R., Budapest 2003.

4. Specialty Literature: Studies

Az Erd. R. Kath. Irodalmi Társulat: *Egy-két jótanács a gyermekek nevelésére*, Gyulafehérvártt 1880.

Az Oltári Szentség folytonos imádása és szegény egyházak gyámolítására alakult egyesület Brassóban, 1860.

Az Oltáriszentség imádása és a szegény templomok gyámolítására alakult Kézdi-Vásárhelyi Oltár-Egyesület alapszabályai, Brassó 1867.

Az örökimádás eredetéről és mibenlétéről, in: Havi Közlöny 34 (1911), 150–155.

A 40 órai szentségimádás, in: Havi Közlöny 31 (1908), 302–308.

A Gyermekek Jézusról és a Szent Arcról nevezett SZENT TERÉZ utolsó beszélgetései nővérével, Jézusról nevezett Ágnes anyával, Anonymus, Roma 1974

A Szent írás és Szent Atyák Bizonyításai az Ur Sz. Vatsoráról az „Úr napján a szabad Kir. Kolosvár Várossa megyés templomában, Kolosvár 1832..

ABBÉ, M., *Szól az arsi szent*, ford. VÁCZ J., Tótfalu 1991.

APOR P., *Metamorphosis Transsylvaniae*, h. n. 1987.

Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai (Marosvásárhely, 1943. október 19–21.), Budapest 1944.

Az Úr vatsorája – Egy Ünnepi Befzédben mellyet tartott Az ugy nezevett ÚRNAPJÁN. Potyó Ferenc Sz. Kir. Város/ Maros-Vásárhelyi Káplány 1815. Kolosvárt.

BACKERS, *Die Christologie des hl. Thomas und die griechischen Kirchenväter*, Padenborn 1931.

BAGOSSY B, *A jozefinizmus hatása s az erdélyi egyházmegyék küzdelme ezek ellenében*. In: *Az erdélyi katholicizmus multja és jelene* (szerk. Gyárfás E.). Dicsőszentmárton 1925.

BAJTAI Zs., *Krisztus tanúi a történelemben*, Budapest 1989.

BALÁZS M., *Felekezetiesség és fikció*, Budapest 2006.

BÁLINT S., *Karácsony, Húsvét, Pünkösöd*, Budapest 1989.

- BALTHASAR, H. U. von, *Die Messe, ein Opfer der Kirche?*, in: Uő, *Spiritus Creator, Skizzen zur Theologie* III., Einsiedeln 1967, 166–217.
- BANGHA B., *A katolikus Egyház krisztusi eredete* (= Katolikus Kultúrkönyvtár IV), Budapest 1923.
- BANGHA B., *Jézus Szívének ígérete*, Budapest 1928.
- BANGHA B., *A négyszáz éves Jézus Társaság*, Budapest 1940.
- BANGHA B., *Jézus Szívének nagy ígérete*, Budapest 1928.
- BÁNK József, *Jézus közelében*, Budapest 1984.
- BARTMANN, B., *Grundriss der Dogmatik*, Freiburg 1931.
- BATIFFOL, P., *L'Eucharistie*, Paris ⁷1925.
- BENKŐ A. (szerk.), *1938–1988 Eukarisztikus Emlékkönyv*, Eisenstadt 1988.
- BERTA F. – HEVENESI J., *Haurietis aquas, XII. Pius pápa apostoli körlevele Jézus Szentséges Szívének tiszteletéről*, Budapest 1999.
- BETZ, J., *Eucharistie als zentrales Mysterium*, in: *Mysterium Salutis*, Szerk. J. Feiner és M. Löhrer, Einsiedeln 1973.
- BETZ, J., *Die Eucharistie in der Zeit der griechischen Väter*, Bd. II/1: *Die Realpräsenz des Leibes und Blutes Jesu im Abendmahl nach dem Neuen Testament*, Freiburg 1961.
- BETZ, J., *Die Eucharistie in der Zeit der griechischen Väter*, I/I. Freiburg 1961.
- BETZ, J., *Eucharistie in der Schrift und Patristik. Handbuch der Dogmengeschichte*, IV/4, Freiburg 1979.
- BÍRÓ B., *Az eukarisztikus világkongresszusok története*, in: Bangha Béla (szerk.), *Az Eucharisztia*, Budapest 1938, 245–265.
- BÍRÓ V., *Székhelyi Gr. MailáthMailáth G. Károly*, Kolozsvár 1940.
- BORNKAMM, G., *Herrenmahl und Kirche bei Paulus*, in Uő, *Gesammelte Aufsätze* II., München 1970, 138–176.
- BOUGAUD E., *A kereszténység és korunk*. II. Kötet: *Jézus Krisztus*. Ford. Dobos Lajos és Spett Gyula, Nagyvárad 1882.

CANTALAMESSA, R., *Megszentelődésünk forrása az Eucharisztia*, (Ford. BÜKI P.), Budapest 1999.

CHAUNU, P., *Felvilágosodás*, Budapest 1998.

CLEMEN, C., *Religionsgeschichtliche Erklärung des Neuen Testaments. Die Abhängigkeit des ältesten Christentums von nichtjüdischen Religionen und philosophischen Systemen*, Giessen 1909.

CSERGŐ B., *A szülői értekezletek és a hittanár*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 115–116.

DEHABRE J., *A Római Katolikus Káté alapos és könnyen felfogható értelmezése, válogatott történelmi példákkal. Segédkönyv az iskolai és templomi hitértelmezéshez, ford. Répássy János, IV. Kötet: Bűn és erény, malaszt és szentségek*, Eger 1886.

DÁVID E., *Oltáregylet és Mária Kongregáció irásában*, in: *Az Oltár* 4 (1931) 114–116.

DIEKAMP, F., *Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des heiligen Thomas I-II.*, Münster 1930–34⁷.

DIÓS I., *A szentek élete*, Budapest 1984.

DÓKA K., *Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században*, Budapest 1997.

DÖLGER, F., *Die Eucharistie nach den Inschriften frühchristlicher Zeit*, Münster 1922.

EGYED Á., *Erdély 1848 évi Utolsó Rendi Országgyűlése*, Marosvásárhely 2001.

Egyházi beszédek. Kettős hódolati irány egy rövid egyházi beszédben foglalva, melyet az Aranyasi-Thordai-'s A. Fejéri Unitárius Esperesti környékbeli Egyházi-Rend által Első Ferdinánd F. Aust. Császárt – ezen néven V. Cseh és Magyar Király, Erdély N. Fejedeleme és Felsője aránti Hódolati, 's az Erdélyi Nemzeti és Vallási egyességi sz. Eskük' letétele alkalmára hivatalos felszólítás' következtében irt, ' s a' Thoroczkói Unitáriusok' Templomában vidéki 'Sinat' tartásakor Július 25-ik napján 1838-ban el is mondott H. Karácsonfalvi FÜZI FERENCZ Abrudbányai Unitárius pap, Kolozsvártt, a kir. Lyceum betűivel 1838, A Keresztény Tudomány Isteni Eredetű S Idvezítő szellemű. Ifju Papok vizsgálatását megnyitó rövid Beszédben Toroczkón előadva vizsgálati Előülő Gyöngyösi István O-Thordai Unitárius Pap által (uo. 28–44), és Kozma Gergely Esperest felszólító beszédje (uo. 45–48).

ELŐD I., *Katolikus dogmatika*, Budapest 1978.

ÉLTES K., *A Keresztény Katolikus Vallás Alaptana a középtanodai felsőbb osztályú ifjuság használatára*, Gyula-Fehérvártt 1873.

EMEIS, D., *Sakramenten-Katechese*, Freiburg Basel Wien 1991.

ENDES M., *Erdély három nemzete és négy vallása autonómiájának története*, Budapest 1935.

ENTZ G., *A gyulafehérvári székesegyház*, Budapest 1958.

ERDŐ P., *Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1985.

ERŐSS A., *A megváltás. A megváltás dogmája Scheeben teológiájában*, Kolozsvár 1942.

ERŐSS A., *Die Herrlichkeit der göttlichen Gnade. Scheebens Gnadenlehre in ihrer ersten Fassung*, Rom 1935.

ERŐSS A., *Die persönliche Verbindung mit der hl. Dreifaltigkeit*, in: *Scholastik* 11 (1936), 378–379.

ERŐSS A., *Dogma und Liturgie*, in: *Liturgisches Leben* 7 (1935) 80–84.

ERŐSS A., *Dogma és élet*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 56–66.

ERŐSS A., *Imádságra nevelés*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 79–86.

ESPENBERGER, N., *Grund und Gewißheit des übernatürlichen Glaubens in der Hoch- und Spätscholastik*, Paderborn 1915.

FARAGÓ F., *Mit kellene tudni egy középiskolát végzett embernek a Szentírásból?*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 45–55.

FEJŐS Z. – KÜLLŐS I. (szerk.), *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl*, Budapest 1990.

FEJTŐ F., *II. József*, Budapest 1997.

FENEBERG, R., *Christliche Paschafeier und Abendmahl*, München 1971.

FERENCZI S., *Sacerdos Transilvanici. Az erdélyi egyházmegye papjai – történeti áttekintés*, Kolozsvár 2012.

FERENCZI S., *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*, Budapest Kolozsvár 2009.

Filozófiai ÁBÉCÉ, 1983.

FOGARASY M., *Keresztény igazságok egyházi beszédekben I.*, Nagyvárad 1861.

FÓNAGY Z., *Modernizáció és polgárosodás 1849–1914*, Budapest 2001.

FRANZELIN, I.B., *Tractatus de ss. Eucharistiae Sacramento et sacrificio*, Roma 1868.

FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Szeged 1998.

GALCSEK Gy., *Az oltáregyesületek közelebbi és távolabbi feladatai. Az Oltáregyesületek nem pusztán nőegyletek*, in: Magyarország részvétele a XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson, Bécs 1912, 51–56.

GASSMANN, G. – LIENHARD, M. (Szerk.), *Um Amt und Herrenmahl. Dokumente zum evangelisch/römisch-katholischen Gespräch*, Frankfurt 1974.

GERKEN, A., *Die Gegenwart Christi: in der Eucharistie. Analyse und Interpretation neuerer Deutungen der Realpräsenz*, in: *Stimmen der Zeit* 191 (1973), 553–562.

GERKEN, A., *Theologie der Eucharistie*, München 1973.

GILSON, É. – BÖHNER, Ph., *Die Geschichte der christlichen Philosophie von ihren Anfängen bis Nikolaus von Cues*, Paderborn 1937.

GLOSSNER, M., *Die Lehre des hl. Thomas vom Wesen der Gnade*, Mainz 1876.

GOMBOCZ Z. – MELICH J., *Magyar etymologiai szótár I.*, Budapest 1914.

GRABMANN, M., *Die Geschichte der katholischen Theologie seit dem Ausgang der Väterzeit*, Freiburg 1933.

GRABMANN, M., *Scheebens theologisches Lebenswerk*, in: *Matthias Joseph Scheeben: Natur und Gnade. Versuch einer systematischen, wissenschaftlichen Darstellung der natürlichen und übernatürlichen Lebensordnung des Menschen*, Freiburg 1949⁴, XXI–XLI.

GRABMANN, M., *Thomas von Aquin, eine Einführung in seine Persönlichkeit und Gedankenwelt*, Freiburg 1935.

GYÁNI G. – KÖVÉR Gy., *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*, Budapest 2003.

HAHN, F., *Der urchristliche Gottesdienst*, Stuttgart 1970.

HÁM J., *Urnapra, 1829. Az oltári szentségben a kenyér és a bor Krisztus valóságos teste és vére*, in: Meszlényi Gyula, *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök egyházi szentbeszédei*. I. Kötet, Szatmár 1894, 10–23.

HÁM J., *Urnapra, 1832. Az Oltári Szentség nagytitka a) értelmüktől engedelmességet b) szívéüktől szeretetet követel*, in: Meszlényi Gyula, *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök egyházi szentbeszédei*. I. Kötet, Szatmár 1894, 24–39.

HÁNER P. (szerk.), *A francia forradalom története*, Budapest 1996.

HARNACK, A. von, *Lehrbuch der Dogmengeschichte I.: Die Entwicklung des Kirchlichen Dogmas*, Freiburg Leipzig 2010.

HEITSCH, J., *Wahrheit als Erinnerung*, in: *Hermes* 91 (1963) 36–52.

HERBÁNSZKY A., *Egyházi beszéd, melyet a kolozsvári akadémiai szentegyházban úrnapi sátoros ünnepély alkalmával tartott*, Kolozsvár 1846.

HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, München 1973.

HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon*, München 1973.

HINZEN, G., *Die neuere Diskussion über die eucharistische Wandlung. Darstellung, kritische Würdigung, Weiterführung*, Bern Frankfurt 1976.

HIRSCHLER J., *Róma és az Oltáregyesületek*, in: *A Kolozsvári Oltáregyesület 1901–1904*, 53–56.

HÖFER, J. – LEHMANN, K. et al., *Evangelisch-Katolische Abendmahlsgemeinschaft?*, Regensburg Göttingen 1971.

HÖFER, J., *Vom Leben zur Wahrheit*, Freiburg 1936.

HÖFER, J., *Von der ersten zur zweiten Auflage von Scheebens Handbuch der Katholischen Dogmatik*, in: SCHEEBEN, M. J., *Handbuch der Katholischen Dogmatik. Erstes Buch: Theologische Erkenntnislehre*, Freiburg 1948², V–XXIII.

IMETS K., *A hittanár és a hivatásápolás*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 86–90.

IMHOF, U., *A felvilágosodás Európája*, Budapest é.n.

JEDIN, H., Agostino Moreschini, *Aurelius Augustinus*, Köln 1930.

JEREMIAS, J., *Die Abendmahls Worte Jesu*, Göttingen 1959³.

JITIANU L., *Grundlegung einer orthodoxen Anthropologie aus ökumenischer Perspektive*, Cluj-Napoca 2008.

JITIANU, L., *A kulturális anamnézis sodrása ellen*, in: SThTr 12 (2009/ Supplementum), 21–35.

JITIANU, L., *Az élet teológiája*. In: FARKAS Z. – JITIANU, L. (szerk.), *Az értelem fényével és a szív melegével. Eröss Alfréd*, Budapest–Kolozsvár 2009, 20-39.

JUNGMANN, J. A., *Der Gottesdienst der Kirche*, Innsbruck 1955.

KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban*, Nagyvárad 1906.

KÁJONI J., *Keresztény katolikusok egyházi énekes könyve*. A Csík Somlyai Klostrom Betűivel 1805.

KÄSEMANN, E., *Das theologische Problem des Motivs vom Leibe Christi*, in: Uő. *Paulinische Perspektiven*, Tübingen 1969, 178–210.

KEHL, M., *Eucharistie und Auferstehung. Zur Deutung der Ostererscheinungen beim Mahl*, in: *Geist und Leben* 43 (1970), 90–125.

KERESZTY R., *Wedding Feast of the Lamb. Eucharistic Theology from a Historical, Biblical and Systematic Perspective*, Chicago 2006.

KERESZTY R., „*Eucharisztia – valóságos jelenlét*”. *Gondolatok Szabó Ferenc cikkéhez*, in: <http://www.tavlatok.hu/76/76tanulmanyok.htm>.

KERTELGE, K., *Die soteriologischen Aussagen in der urchristlichen Abendmahlsüberlieferung und ihre Beziehung zum geschichtlichen Jesus*, in: *Trierer Theologische Zeitschrift* 81 (1972), 193–202.

Kis Szent Teréz útikalauza a hétköznapi életre, (Ford. Jakubinyi György), Augsburg 1981.

[KOMÁROMY Dezső—IMRE Gergelyné]: *A kolozsvári oltáregyesület titkári, ruhatárosnői és pénztárosi jelentése*, Kolozsvár 1910.

KRAUTWIG, N., *Die Grundlagen der Bußlehre des J. Duns Scotus*, Szerk. Arbeitsgemeinschaft „Wissenschaft und Weisheit“, Freiburg 1938.

KÜHÁR F., *Az örök élet forrásai a hét szentségben*, Budapest 1932.

LACZIKA F., *A család felajánlása Jézus Szentséges Szívének*, Budapest 1928.

LÁNG János *Németh Országi Buzgó Plébánus Úrnak a 'Felséges Tsászár' Tartományibanlevő Német, kivált falusi köz-nép oktatására, érdemessen világosságra botsájtatott, most pedig Magyar Országi ugyan azon Nép lelki hasznára, hazánk' nyelvére fordítatott Katekétika beszédjei. Az Öreg Katekismus' Rendje szerént. Harmadik rész a' Szeretetről*, Vátzon 1800.

LEEuw, G. van der, *A vallás fenomenológiája*, Budapest 2001.

Lelki kincstár. Keresztény hívők számára. Szerk. és kiadja Nogáll János. Harmadik kötet: *Ligouri szent Alfonz szentség-látogatásai*, Pest 1867.

LÉON-DUFOUR, X., *Le pain de la vie*, Párizs 2005.

LIENHARDT, R., *Unser Glaube. Einführung in die Geisteswelt der katholischen Dogmas für gebildeten Laien*, Freiburg 1931.

Lisieux-i Szent Teréz önéletrajza, (Ford. Kis Mónika), Budapest 1974.

LÖHRER, M., *Überlegungen zur Interpretation lehramtlicher Aussagen als Frage des ökumenischen Gesprächs*, in: *Gott in Welt II. (Festschrift für K. Rahner)*, Freiburg 1964, 499–523.

Lönhárt Ferencz erdélyi püspök élete 50 éves áldozári jubileuma alkalmából. Dr. Bilinszky Lajos és Prokupek Sámuel, Dr. Tódor József országgyűlési képviselő, kanonok úr 400 korona jutalomdíjával kitüntetve, Nagyszeben 1894.

LUBAC, H. de, *Corpus Mysticum. Eucharistie und Kirche im Mittelalter*, Einsiedeln 1969.

MARTON J. – JAKABFFY T., *Az erdélyi katolicizmus századai*, Kolozsvár 2009.

MARTON J., *Katolikus egyháztörténet II*, Kolozsvár 2001.

MARTON J., *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*, in: *Studia Theologica Budapestinensia* 5, Budapest 1993.

MARTON J., *Fogarasy Mihály élete és munkássága*, Gyulafehérvár 2005.

MARTON J., *Egyháztörténeti adatok a gyulafehérvári egyházmegye történetéhez*, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 21, 2009/1–4, 175–176.

MARTON J., *Szepesi Ignác püspök eucharisztikus beállítottsága*, in: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 13/1 (2010) 147–161.

MAUSBACH, J., *Die Ethik des hl. Augustinus*, I–II., Freiburg 1929.

MEDVIGY M., *Film és hanglemez középiskolai vallásnevelésünkben*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 40–45.

MELCHER A., *Hitelemző beszédek I.*, Szeged 1893.

MESZLÉNYI Gy., *Boldog emlékű Hám János szatmári püspök egyházi szentbeszédei*. I. Kötet, Szatmár 1894.

MESZLÉNYI A., *A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846)*, Budapest 1934.

Methodus recte gubernandi parochiam, et dirigendi animas in s. Tribunali Poenitentiae, Tyrnaviae 1803.

METZ, J.B., *Memoria passionis. Veszélyes emlékezet a pluralista társadalomban*, Budapest 2008.

MIHÁLYFI Á., *Az emberek megszentelése*, Budapest 1926.

MOHL A., *Mária-kongregáció története*, Győr 1998.

MOLITOR F., *II. József, a császári Don Quijote*, Budapest 1978.

MUNKAY J., *A Jézus Krisztus Isten Fia s Világ Megváltója kinszenvedésének és halálának története*, B. Gyarmaton 1858.

MÜLLER L., *A Jézus Szíve-tisztelet története*, Budapest 1944

NAGY J., *Kenózis: paradigma a közösségi lelkiség és lelkipásztorkodás számára*, Kolozsvár 2008.

NEMESHEGYI P., *Az Eukarisztia*, Róma 1975.

NEUENZEIT, P., *Das Herrenmahl. Studien zur paulinischen Eucharistieauffassung*, München 1960.

NEUNHEUSER, B., *Eucharistie in Mittelalter und Neuzeit* (= HDG IV. 4b.), Freiburg Basel Wien 1963.

NOGÁLL J., *A keresztény hitrendszer*, Nagyvárad 1875.

NÓDA M., *Élő liturgia. A II. Vatikáni zsinatot megelőző liturgikus megújulás és hatása az erdélyi egyházmegye liturgikus életére*, Budapest Kolozsvár 2012.

OEING-HANHOFF, L., *Zur Wirkungsgeschichte der platonischen Anamnese-Lehre*, in: *Collegium Philosophicum. FS Joachim Ritter*, Basel 1965, 240–271.

PÁL D., *A leventék vallás-erkölcsi nevelése*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 100–105.

PAPENHEIM, M., *Restauration* szócikk, in: *LThK 8*, Freiburg 2003³, 1128–1129.

Papi Eucharisztikus Társulat (= *Associatio Sacerdotalis adorationis Sanctissimi Sacramenti*), in: *Az oltár II/2* (1929).

PASCHER, J., *Eucharistia. Gestalt und Vollzug*, Münster München 1947.

PATSCH, H., *Abendmahl und historischer Jesus*, Stuttgart 1972.

PESCH, O. H., *Eucharistie heute. Ehrlicher Versuch eines Rückweges nach vorn*, in: *Bibel und Kirche 31* (1976), 102–112.

PESCH, R., *Wie Jesus das Abendmahl hielt. Der Grund der Eucharistie*, Freiburg 1977.

PETAVIUS, *De Deo uno et trino*, Bd. I/II, Neuausgabe des Traktats von C. Passaglia und Cl. Schrader, Rom 1857.

PETRÓ L., *Az erdélyi hitoktatásügyi kongresszus*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 5–7.

PETRÓ L., *Az ifjuság eucharisztikus életének fejlesztése, különös tekintettel az állami iskolákra*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 15–21.

PETRUCH A., *Száz év a magyar jezsuiták múltjából*, Kecskemét 1992.

PHILIPP, W., *Das Werden der Aufklärung in theologiegeschichtlicher Sicht*, Görlitz 1957.

POHLE, J., *Lehrbuch der Dogmatik I-III.*, Paderborn 1931–33⁸.

POWERS, J., *Eucharistie in neuer Sicht*, Freiburg 1969.

PÖLÖSKEI F., *A magyar parlamentarizmus a századfordulón*, Budapest 2001.

PRAT, F., *La Théologie de s. Paul II.*, Paris 1929.

RAHNER, K. – HÄUBLING, A., *Die vielen Messen und das eine Opfer*, in: QD 31, Freiburg 1966.

RAHNER, K., *Die Gegenwart Christi im Sakrament des Herrenmahls*, in: *Schriften zur Theologie IV.*, Einsiedeln 1960, 357–385.

RATZINGER, J., *Das Problem der Transsubstantiation und die Frage nach dem Sinn der Eucharistie*, in: ThQ 147 (1967), 129–158.

RATZINGER, J., *Ist die Eucharistie ein Opfer?*, in: *Concilium* 3 (1967), 299–304.

REATZ, A., *Reformversuche in der katholischen Dogmatik Deutschlands zu Beginn des 19. Jahrhunderts*, Mainz 1917.

REJTÖD Tiborc, *Az erényekre való nevelés*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 27–35.

REJTÖD Tiborc, *Egy kényes téma hitelemzése a leányközépiskolában*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 67–79.

RÉPÁSZKY József, *Általános Dogmatika vagyis alapzatos theologia (alapvető hittan) (Dogmatica generalis. Theologia fundamentalis) I-II*, Eger 1878.

RÉVAY Tibor, *Oltáregyesületek szervezése, egymáshoz való viszonya, országos szövetsége*, in: *Magyarország részvétele a XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson*, Bécs 1912, 60–67.

RUDLOFF, L., *Rövid Dogmatika Világiak Számára*, Budapest 1936.

SZAKÁTS Antal, *Illemnevelés*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 35–40.

SALA, G.B., *Transsubstantiation oder Transsignifikation? Gedanken zu einem Dilemma*, in: ZKTh 92 (1970), 1–34.

SALACZ G., *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában (1867–1918)*, München 1974.

SÁNDOR Imre, *Gravissimum officium*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 7–10.

SCHÄFER, Ph., *Kirche und Vernunft. Die Kirche in der katholischen Theologie der Aufklärungszeit*, München 1974.

SCHEEBEN, M., *Die Herrlichkeit der göttlichen Gnade*, Freiburg 1949⁷.

SCHEEBEN, M., *Natur und Gnade. Versuch einer systematischen, wissenschaftlichen Darstellung der natürlichen und übernatürlichen Lebensordnung des Menschen*, Freiburg 1949⁴.

SCHEFFCZYK, L., *Die Heilszeichen von Brot und Wein. Eucharistie als Mitte christlichen Lebens*, München 1973.

SCHILLEBEECKX, E., *Die eucharistische Gegenwart. Zur Diskussion über die Realpräsenz*, Düsseldorf 1967.

SCHILSON, A., *Aufklärung* szócikk, in: LThK 1, Freiburg 2003³, 1207–1216.

SCHMAUS, M., *Der Glaube der Kirche* V/3, St. Ottilien 1982².

SCHMITT, V., *Die Verheissung der Eucharistie Jn 6 bei den Vätern* 2, Würzburg 1900.

SCHNEIDER, Th., *Gewandeltes Eucharistieverständnis?*, Einsiedeln 1969.

SCHNEIDER, Th., *Die neuere katholische Diskussion über die Eucharistie*, in: EvTh 35 (1975), 497–524.

SCHNEIDER, Th., *Opfer Jesu Christi und der Kirche. Zum Verständnis der Aussagen des Konzils von Trient*, in: *Catholica* 31 (1977) 51–65.

SCHNEIDER, Th., *Das Opfer der Kirche nach der dogmatischen Konstitution »Lumen Gentium« des Vaticanum II.*, in: *Wissenschaft und Weisheit* 41 (1978), 19–31.

SCHNEIDER, Th., *Zeichen der Nähe Gottes*, Mainz 1979.

SCHNEIDER Th., *A dogmatika kézikönyve* 2, Budapest 1997.

SCHNITZLER, Th., *Was die Messe bedeutet. Hilfen zur Mitfeier*, Freiburg Basel Wien 1978.

SCHNITZLER, Th., *Was die Sakramente bedeuten. Hilfen zu einer neuen Erfahrung*, Freiburg Basel Wien 1982.

SCHOLDER, K., *Grundzüge der theologischen Aufklärung in Deutschland: Geist und Gestalt der Reformation*, Berlin 1966, 460–486.

SCHULTE, R., *Die Messe als Opfer der Kirche. Die Lehre frühmittelalterlicher Autoren über das Opfer*, Münster 1959.

SCHÜRMAN, H., *Der Paschamahlbericht Lk 22,15-18*, Münster 1968².

SCHÜRMAN, H., *Der Einsetzungsbericht Lk 22,19-20*, Münster 1969².

SCHÜTZ A., *Krisztus jelenléte az Oltáriszentségben*, Budapest 1910.

SCHÜTZ A., *A szentmise áldozati mivolta az újabb áldozatelméletek világánál*, in: *Az Ige szolgálatában* 22 (1928).

SCHÜTZ A., *Eucharisztia. Az Oltáriszentség a hit és ész világánál*, Budapest ³1943.

SCHWAGER, R., *Geht die Eucharistie auf Jesus zurück?*, in: *Orientierung* 39 (1975), 220–223.

SERÉDI Jusztinián (szerk.), *A XXXIV. Nemzetközi eucharisztikus kongresszus emlékkönyve*, Budapest 1938.

SOMORJAI Á. – ZOMBORI I. (szerk.), *A katolikus egyház Magyarországon*, Budapest 1991.

SOÓTHY Gy., *A gyulafehérvári eucharisztikus kongresszuson 1902. június 6-án tartott előadások gyűjteménye*, Gyulafehérvár 1902.

SPARN, W., *Vernünftiges Christentum: Wissenschaften im Zeitalter der Aufklärung*, Görlitz 1985.

STAKEMEIER, E., Stakemeier, *Glaube und Rechtfertigung. Das Mysterium der christlichen Rechtfertigung aus dem Glauben dargestellt nach den Verhandlungen und Lehrbestimmungen des Konzils von Trient*, Freiburg 1937.

SZABÓ János *Egyházi Beszédei*, Kolozsvár 1848.

SZAKOS Gy. – VÁRNAGY A. (ford.), *Sacrosanctum Concilium*, in: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2000.

SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története II*, Budapest é.n.

SZÁSZ I., *A hittannak, mint tantárgynak tanítása a középiskolákban*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 105–114.

SZEBENI J., *Az Oltári Szentség mint érdeklője a' Hitnek, Reménységnek és Szeretetnek. Egy Urnapi beszédben, melyet Kolo'svárt 1840-ben a' Királyi Akadémia Templomában mondott Szebeni János, Sz. Ferencz szorosbb Rendin levő Pap, jelenleg a' Hit-Tudományának Rendkívüli Tanítója*, Kolozsvár 1840.

SZIVÓS D., *Az ifjuság vallásos és hazafiai nevelésének mai kérdései*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 10–15.

SZUNYOGH X. F., *A közös szentmiseáldozat*, Pannonhalma 1923.

SZUNYOGH X. F., *A katolikus újjászületés és a liturgia*, in: *Pannonhalmi szemle* 3.1 (1928) 4–14.

SZUNYOGH X. F., *A liturgikus apostolság munkaprogramja*, in: *Pannonhalmi Szemle* 9.4. (1934) 259–269.

SZUNYOGH X. F., *A Szentmise kialakulása*, Budapest 1936,

SZUNYOGH X. F., *Imaközösségre épített élet*, in: MIHÁLOVICS Zsigmond (szerk.) *Igerhirdetés és liturgia*, Budapest 1941, 92–117.

SZUNYOGH X. F., *A liturgikus apostolság kérdései*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 21–27.

TAMÁSI Zs.-J., *Az erdélyi római katolikus egyházmegye az 1848-as forradalomban*, Kolozsvár 2007.

TEILHARD de Chardin, P., *Hymne de l'Univers*, Párizs 1961.

Testvéreink a szentek, Eisenstadt 1980.

THEZÁROVICH Gábor N. Váradi plébános, *Úr napi hála prédikáció melyet élő nyelven elmondott Nagyváradon Sz. Iván Havának 13-dikán 1819. Sz Iván Havának 4-dikén 1820 és ismét Sz. Iván Havának 24-dikén*, Nagyvárad 1821.

TOURNELY, *De augustissimo Eucharistiae sacramento; La perpétuité de la fii de l'Église catholique touchant l'Eucharistie* I-III. 1669 kk.; IV-V. 1711.

TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, Budapest 1999.

VERESS E., *Szentóra*, Brassó 1918.

VESZELY K. (szerk.), *Erdélyi Róm. Kath. Püspöki Megye Autonómiája*, Gyulafehérvár 1893.

VILMA G., *A gyakori szentáldozásról szóló dekrétum magyarázata*, in: *Erdélyi Oltáregyesületi Lap* 2 (1908), 33–37.

VIRÁGH A., *A Szívgyárda szerepe a mai életben*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 90–93.

WAIGAND J., *Mit tehet a hitoktató a misszióért?*, in: *A Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Az Erdélyi Rk. Hitoktatásügyi Kongresszus előadásai* (Marosvásárhely, 1943 október 19–21), 94–99.

WALTER, E., *Eucharistie. Bleibende Wahrheit und heutige Fragen*, Freiburg 1974.

WALTER, P., *Scheeben, Matthias Joseph* szócikk, in *LThK 9* (Szerk. KASPER, W. et al.), Freiburg Basel Wien, 1993–2001³, 116–117.

WALTER, P., *Neuscholastik, Neuthomismus* szócikk, in: *LThK 7*, Freiburg 2003³, 779–782.

WELTE, B., *Zum Verständnis der Eucharistie*, in: *Uő: Auf der Spur des Ewigen*, Freiburg 1965, 459–467.

WIEDERKEHR, D., *Das Sakrament der Eucharistie*, Freiburg/ Schweiz 1976.

WOHLMUTH, J., *Realpräsenz und Transsubstantiation im Konzil von Trient. Eine historischkritische Analyse der Canones 1-4 der Sessio XIII*. Bd. 2, Bern Frankfurt 1975.

Cluj Napoca, 23rd november 2012.

Candidate:

Horváth István